1. וְאֲנַחְנוּ עֹשִׂים בְּמְלָאכָה וְחָצְיָם מַחֲזִיקִים בְּרָמְחִים מֵעֲלוֹת הַשַּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים: נחמיה ד טו
2. גַּם בָּעֵת הַהִיא אָמַרְתִּי לְעָם אִישׁ וְנַעֲרוֹ יָלִינוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְהָיוּ לָנוּ הַלַּיְלָה מִשְׁמָר וְהַיּוֹם מְלָאכָה: נחמיה ד טז

מוסף רש"י

במערבא. בארץ ישראל (ב"מ ז:). **דמתשכי.** מעכיבין (מגילה כ:). **ומקדמי.** מקדימין (שם). **ת"ש והיו לנו הלילה משמר.** ש"מ כל זמן שעסוקים במלאכה קרי יום, ולא קדמותא ומתשכותא (שם). **כהרף עין.** כשיעור קריצת עין בראיין ולא בחזקה (שבת לד:). **זה נכנס וזה יוצא.** הלילה נכנס והיום יוצא, יצאת זה עם כניסת זה, כשהם מתפרסים קרי בין השמשות וכל דמקמי הכי הוי יום מעליא (שם).

רבינו חננאל

ורמינהו מאימתי וכו' משהגיעו נכנס לאכול וכו' עד שעה שעומד ליפטר מתוך סעודתו. הכי גרסינן: עד שעה שעומד לישן.

רב ניסים גאון

הכנענים כדכתב (ויקרא כ"ב) וכתן כי יקנה נפש ומפרש (יבמות ט"ו) מנין לכהן שנשא אשה וקנה עבדים שיאכלו בתרומה ת"ל וכתן כי יקנה נפש ומנין לאשתו שקנתה עבדים שיאכלו בתרומה ת"ל וכתן כי יקנה נפש קנין כספו קנינו שקנה קנין אוכל ורשאי הכהן למוכרה לתרומה לכהן אחר לפי שהוא כספו ואסור לאכלו בלא רחיצת ידים ואינה מותרת לטבול יום אלא עד צאת הכוכבים ואם נפל חלק אחד של תרומה לתוך צ"ט חלקים של חולין נאסר הכל לישראל ונעשה הכל כתרומ' שאין לישראל היתר לאכלה ואינה מותרת אלא לכהן בלבד אבל אם נפל אחד של תרומה לתוך ק' של חולין מפריש ממנו חלק אחד ונותנו לכהן והשאר מותר לישראל הרי אלו בתרומה מה שאין כן במעשר כדתנן (בכורים פ"ק ב' משנה א') התרומה והבכורין נכסי כהן הן וחייבין עליהן מיתה וחומש ואסורין לזרים ועולין בא' ומאה וטעונין רחיצת ידים והערב שמש הרי אלו בתרומה ובבכורים מה שאין כן במעשר. והחומרו' שישנן בקודש שהוא קרוי קרבן מפני שמקטיר ממנו אמוריו וחלביו על גבי המזבח ואם תהיה מחשבת כהן המקריבו באחת מהעבודו' הארבע שהן שחיטה וקבלה והולכה וזריקה אם מחשב בשחיטה לזרוק דמה או להקטיר אמוריה למחרת אותו היום או אם יחשב באחת הארבע העבודות לוכל הימנה כזית בשר חוץ לזמנו נעשה אותו הזבח פיגול ונפסל במחשבה שחשב בשעת עבודה כדכתיב (ויקרא ד') לא יחשב לו פגול ודרשינן (זבחים דף כ"ט) במחשבה נפסל וכן מה שישתייר ממנו עד שיעבור העת והזמן הקצוב לו כבר נעשה נותר כדכתיב (ויקרא י"ט) ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר וגו' הפגול והנותר אם אוכל אדם מהן כזית במודד חייב כרת ובשוגג חייב חטאת כדתנן (כריתות דף ב') ל"ר כריתות בתורה ומהן האוכל חלב ודם ונותר ופגול על אלו חייבין על דזונן כרת ועל שגגתם חטאת וכן נמי האדם הטמא אם יאכל כזית מבשר הקדשים במדיד חייב כרת כדכתי' (ויקרא ז') והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמי' [וגו' וטומאתו עליו ונכרתה] ואם בשוגג אכל חייב קרבן עולה ויורד היינו שאמר בו הכתוב (שם ה') ואם לא תגיע ידו ואם לא תשיג ידו וכל קרבן שחלק בו הכתוב בין עשיר לעני נקרא עולה ויורד והחטאת המתחייב בה על החלב ועל הדם והפגול והנותר וכלל המנויין במשנתנו היא חטאת קבועה בין דל בין עשיר שוין בה ואיתיה לפירושיה דקרבן עולה ויורד המתחייב בו טמא שאכל את הקודש בפרשת (ויקרא ה) ונפש כי תחטא ושמעה בפסוק שני ונפש אשר תגע בכל דבר טמא לפי שהשלים הענין בפסוק השלישי וכתיב ונעלם ממנו והוא ידע ואשם וכשאנו מעיינין באלו הפסוקים אין אנו רואין בהן זולתי זכרון הטומאה לא יותר וכבר ידענו כי כל אדם מישראל אם הוא נוגע בדבר טמא אינו חייב אלא ליטהר בלבד ואין עליו חטא בזה הדבר ולא בסיפיה דההיא מתני' שהזכרנה (כריתות דף ב') חרץ מן המטמא מקדש וקדשיו שהוא בעולה ויורד והוא שהיתה לו ידיעה בתחלה כי אותו הבשר קודש הוא וגם היתה לו ידיעה בטומאה שנטמא בה ובשעה שאכלו שגג באחת מהן או בשתיהן ואח"כ נודע לו אותו הדבר שכבר שגג בו כדתנן (שבועות דף ב') כל שיש בה ידיעה בתחלה וידיעה בסוף והעלם בנתיים הרי אלו בעולה ויורד ומי ששחט דבר אחד מקדשי המזבח חרץ לעזרה או הקטיר מהם כלום בחרץ חייב כרת כדכתיב (ויקרא י"ז) איש איש מבית ישראל אשר ישחט [וגו'] ואל פתח אהל מועד לא הביאו ומי שנהנה מהן שוה פרוטה בשוגג נתחייב באשם מעילות כדכתיב (שם ה') נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה וגו' והאונן נמי אין מותר לו לוכל מהם כלום דגמר ליה מקל וחומר ממעשר בספ' ג') אלו המדות עדיפין הקדשים מן התרומה וגרסי רבנן דאית להו מדות אחרות שהן עדיפין בהן מן התרומה אין אנו מאריכין להזכירם לפי שהן נכללות בזו המשנה דמס' חגיגה (דף כ') דתנן חומר בקודש מבתרומה וכו' ולמדנו מגמרא דרבנן כללי דתרומה יש לה יתרון על המעשר ומעלתה למעלה ממעלתו שהכתוב חייב עליה מיתה כדכתיב (ויקרא כ"ב) ומתו בו כי יחללוהו והמעשר לא חייב עליו יותר מהמלקות על האוכל מעשר טמא כמו ששנו (יבמות ע"ג) אוכלו בטומאת עצמו לוקה מה שאין כן

דילמא ביאת אורו הוא. פי' רש"י עד שיזרח אורו של יום השמיני ומאי וטהר טהר גברא שיטהר המים בהנאת קרבנותיו. ותימה לפירושו לפרוך אהכיא דהעבל (דף עד:) דהעריב שמשו אוכל בתרומה וכו' מגלן דביאת שמשו הוא. ועוד היכי מלי למימר דמייבי בזריחה דאי בזריחה הוא הוה מלי למכתב בקרא וזרח השמש וטהר כמו ממזרח השמש (במדבר כא) או לשון יציאה כמו השמש יצא על הארץ (בראשית יט) (ג) ונקט בקרא ובא השמש אלמא דהיינו שקיעת החמה. ועוד דבשמוך קא מבעיא ליה האי ובא השמש אי ביאת אורו הוא דילמא אורו הוא ופשיט מברייתא זכר לדבר וכו' תפשוט ממתניתין (דנגעים פי"ד) העריב שמשו אוכל בתרומה אלמא דהיינו ביאת שמש. וי"ל דה"פ ממאי דהאי ובא השמש וטהר ביאת שמש הוא ממש ומאי וטהר טהר יומא דהיינו אלמא הכוכבים דילמא ביאת אורו הוא דהיינו תחלה הכנסתה בקיע ועדיין יש שהות ביום ד) חמש מילין עד אלמא הכוכבים ומאי וטהר טהר גברא והשתא למתניתין דהעבל לא קשה מידי דמלי למימר (ד) העריב שמשו דהתם היינו ביאת אורו ואף מהתם לא תפשוט דהיינו אלמא הכוכבים. משום הכי איצטריך לאתויי הכא הברייתא דאלמא הכוכבים:

אם כן לימא קרא ויטהר. אף על גב דבכמה מקומות כתיב וטהר. התם ליכא למיטעי אבל הכא דאיכא למיטעי הוה ליה למכתב ויטהר: **משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח.** תימא ה) עני גופיה מתי יתפלל דהא אמרת זמן אכילתו היינו זמן ק"ש וכיון שבא זמן ק"ש אסור להתחיל בסעודה עד שיתפלל בריש כדתניא לקמן (דף ד:) וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה ויש לומר דזמן תפלה הוי קודם לזמן סעודה דלאו דוקא משעני נכנס לאכול אלא פורתא מעיקרא קאמר שעד שיכיון לו סעודתו יקרא ויתפלל: **אע"פ** שאין ראיה לדבר. דאיה גמורה איכא דהא לא מייתי התם לענין ק"ש ו) : **ואי** ס"ד דעני קדים רבי חנינא היינו ר' אליעזר. ולא מצי למימר דעני קדיש לקדוש היוש אי קדוש היוש קדיש לשעורא דעני. דלא מסתברא לחלק כל כך בשעורי זמן שכיבה ב דכל זמנים הללו אינו אמר ליה: **אמר** ליה ר' יהודה **והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים.** תימא תיקשי ליה לנפשיה שהרי פלג המנחה מבעוד יום היא והוא אומר (לקמן דף מ.) מיד כשיעבור פלג המנחה הוי זמן תפלת ערבית. ויש לומר דלדידיה לא קשיא דלא דריש בשכבך ובקומך אבל לרבנן דדרשי קשיא דאינו זמן שכיבה: קשיא

דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא אמר רבה בר רב שילא א"כ לימא קרא ויטהר מאי וטהר ° טהר יומא כדאמרי אינשי איערב שמשא ואדכי יומא. במערבא הא דרבה בר רב שילא לא שמיע להו ובעו לה מיבעיא האי ובא השמש ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר יומא או דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא ו) והדר פשטו לה מברייתא מדקתני בברייתא סימן לדבר צאת הכוכבים שמע מינה ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר יומא: אמר מר משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ורמינהו מאימתי קורין את שמע בערבין משהעני נכנס לאכול פתו במלח עד שעה שעומד ליפטר מתוך סעודתו. סיפא ודאי פליגא אמתניתין. רישא מי לימא פליגי אמתני'. לא עני וכהן חד שיעורא הוא. ורמינהו ז) מאימתי מתחילין לקרות ק"ש בערבית משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות דברי ר"מ וחכמים אומרים משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן סימן לדבר צאת הכוכבים. ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר [1] ואנחנו עושים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים ואומר [2] והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה [3] מאי ואומר וכי תימא מכי ערבא שמשא ליליא הוא ואינהו דמחשכי ומקדמי ת"ש והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה קא סלקא דעתך דעני ובני אדם חד שעורא הוא ואי אמרת עני וכהן חד שעורא הוא חכמים היינו רבי מאיר אלא שמע מינה עני שעורא לחוד וכהן שעורא לחוד לא עני וכהן חד שעורא הוא ועני ובני אדם לאו חד שעורא הוא. ועני וכהן חד שעורא הוא ורמינהו מאימתי מתחילין לקרות שמע בערבין משעה שקדש היום בערבי שבתות דברי ר' אליעזר רבי יהושע אומר משעה שהכהנים מטוהרים לאכול בתרומתן רבי מאיר אומר משעה שהכהנים טובלין לאכול בתרומתן אמר לו ר' יהודה והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים ר' חנינא אומר משעה שעני נכנס לאכול פתו במלח ר' אחאי ואמרי לה ר' אחא אומר משעה שרוב בני אדם נכנסין להסב. ואי אמרת עני וכהן חד שעורא הוא ר' חנינא היינו ר' יהושע אלא לאו שמע מינה שעורא דעני לחוד ושעורא דכהן לחוד שמע מינה. הי מנייהו מאוחר מסתברא דעני מאוחר דאי אמרת דעני מוקדם ר' חנינא היינו ר' אליעזר אלא לאו שמע מינה דעני מאוחר שמע מינה: אמר מר אמר ליה רבי יהודה והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים שפיר קאמר ליה רבי יהודה לרבי מאיר ורבי מאיר הכי קאמר ליה מי סברת דאנא אבין השמשות דידך קא אמינא אנא אבין השמשות דרבי יוסי קא אמינא דאמר ג) רבי יוסי בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו קשיא

ה) מוספתא ברכות רפ"ק, ב) מגילה כ:, ג) שבת לד: [נדה נג.], ד) [שבת לד:] ע"ש היטב ופיין רש"י נדה נג. ד"ה בס"ש °], ה) רש"ל מ"ז, ו) רש"ל מ"ז, ז) כלומר פסחים נג:, ח) [ועי' תוס' מגילה כ': ד"ה והיום],

הגהות הב"ח

(א) גמ' והלר פשטי ליה מברייתא: **(ב)** רש"י ד"ה מברייתא וכו' שסכהנים זכאין לאכול בתרומתן סימן לדבר צאת: **(ג)** תוס' ד"ה דילמא וכו' על אלמא מדנקט בקרא ובא השמש וכו' מברייתא סימן לדבר: **(ד)** **בא"ד** העריב שמשו דהתם (היינו ביאת אורו) תיכוה אלו מוקפים בחלבי לבנה וכתב בלדו ס"א היינו לאו דוקא שקיעת החמה:

גליון הש"ם

גמ' טהר יומא. עתו"ט רפ"ב דזמנים ד"ה וטב"י: בהגהת **מהרי"ב אחר** תיבת ביה"ש. אבל קשה לי הא בשבת שם איתא דלר"י שיעור בה"ש ג' מלאי מו ג' רביעי מיל ול"ע: **תוס'** ד"ה משעה בו'. מתי יתפלל בו'. וכי בענני עו"ג יהי' שעורא. בספר חדות יעקב בשם גליון תוס' בכ"י:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה קס"ל. היינו עניים. ל"ל איום: **[ב]** שם ד"ה בין השמשות. מהלך חצי מיל. ל"ל יותר מחצי מיל. לרבה חצי חלאי מיל ול"ר ג' רביעי מיל (שבת ל"ד):

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב, והעני מתי יקרא ק"ש וכי בעניית נכרים איכא שיעורא למילתיה (עיין בגהש"ס). ב. בתוס' רי"ש כתב, דלא מסתבר ליה לחלק כ"כ בשעורי זמן שכיבה בקודם צאת הכוכבים.

רב ניסים גאון (המשך)

אשמה אלא אם כן עשה דבר שגורם לו אשמה ופשע שמתחייב עליו להתכפר בקרבן ולא מצינו בפשוטן של כתובים הללו כלום מזה הדבר אבל העתיקו לנו רבותינו ז"ל פירושן של דברים הללו וביררון והגידו לנו אי זו פשע הוא שחייב אותו הקרבן ההוא ומאי היא אכילת בשר הקודש או ביאת המקדש כדתניא (שבועות דף ו') ומנין שאינו מדבר אלא בטומאת מקדש וקדשיו הזהיר וענש על הטומאה וחייב קרבן על הטומאה מה כשהזהיר וענש על הטומאה על טומאת מקדש וקדשיו אף כשחייב קרבן על הטומאה על טומאת מקדש וקדשיו ומי שנגע בדבר מכל הטמאות הנזכרות בכתובין ואכל כזית מבשר הקודש בשוגג או נכנס למקדש בשוגג נתחייב קרבן עולה ויורד כדקתני

ו) אולי ל"ל בפ"פ עבול יום זמיס קא ע"ש.

קשיא דרבי מאיר אדר' מאיר. לעיל אמר משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות והוא שעור מאוחר משל כהן והכא אמר משעת עבילה שהיא קודם בין השמשות: **קשיא דר' אליעזר.** דבריית[א] אדר' אליעזר דמתני': **ואב"א ריש[א].** דמתני': **לאו ר' אליעזר היא.** והא דתניי דברי ר' אליעזר אסוף הזמן קאי דקאמר עד סוף האשמורה הראשונה ופליגי רבנן עליה ואמרי עד חצות. דרבי אליעזר דריש בשכבך זמן התחלת שכיבה שבני אדם הולכים לשכב זה קודם וזה מאוחר ורבנן דרשי כל זמן שכיבה דהיינו כל הלילה אלא שעשו סייג לדבר ואמרו עד חצות ור"ג לית ליה ההוא סייג: **מאי קסבר רו'.** הוה ליה לומר זמן הייכר: **אי קסבר.** דפליגי תנאי לקמן בהא מלתא. איכא מאן דאמר ג' משמרות הוי הלילה במשמרות עבודת המלאכים ושיר שלהם נחלק לשלש חלקים ראשונה לכת אחת שניה לכת אחרת שלישית לכת שלישית. ואיכא מאן דאמר ארבע משמרות הוי הלילה: **והא קמ"ל.** כשנתן לך סימן זמן הקריאה בסוף האשמורה ולא פירש לך סימן מפורש למדך שיש היכר לכל אדם בדבר כי היכי דאיכא בריקיע: **ישאג שאוג ישאג.** הרי ג': **ואשה מספרת עם בעלה.** כבר הגיע קרוב ליום ובני אדם מתעוררים משינתן והשוכבים יחד מספרים זה עם זה: **מאי קא חשיב.** סימנים הללו שנתן למשמרות הארך היכן נתנו בתחלת האשמורות או בסופן: **אורחא הוא.** לאת הכוכבים: **ושמר.** והמתין כמו לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בלא ע"ג פלוני (סנהדרין סג:) ובב"ק בפ' החובל (דף נ:) שמרה עומדת על פתח חצרה. וכן וחביו שמר את הדבר (בראשית לז). שומר אמונים (ישעיה כו): **תפלה קצרה.** ב) [הבינו] ולקמן מפרש לה בפ' תפלת השחר (כט.): **אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך.** אשרי כל זמן שהיה קלוס זה בתוך בהמ"ק: **מפני חשד.** שלא יאמרו זונה מוכנת לו שם: **ומפני המפולת.** שחומת החורבה רעועה ומסוכן הוא פן תפול החומה עליו: **חיפוק ליה.** כלומר למה לנו ג' טעמים לדבר ג' הרי די בחשת מהן אם לא בא בלמדך שיש שעות שאין הטעם הזה ולריך להניח בשביל זה: בחדתי

קשיא דר' מאיר אדר' מאיר דשעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות והוא שעור מאוחר משל כהן והכא אמר משעת עבילה שהיא קודם בין השמשות: **קשיא דר' אליעזר.** דבריית[א] אדר' אליעזר דמתני': **ואב"א ריש[א].** דמתני': **לאו ר' אליעזר היא.** והא דתניי דברי ר' אליעזר אסוף הזמן קאי דקאמר עד סוף האשמורה הראשונה ופליגי רבנן עליה ואמרי עד חצות. דרבי אליעזר דריש בשכבך זמן התחלת שכיבה שבני אדם הולכים לשכב זה קודם וזה מאוחר ורבנן דרשי כל זמן שכיבה דהיינו כל הלילה אלא שעשו סייג לדבר ואמרו עד חצות ור"ג לית ליה ההוא סייג: **מאי קסבר רו'.** הוה ליה לומר זמן הייכר: **אי קסבר.** דפליגי תנאי לקמן בהא מלתא. איכא מאן דאמר ג' משמרות הוי הלילה במשמרות עבודת המלאכים ושיר שלהם נחלק לשלש חלקים ראשונה לכת אחת שניה לכת אחרת שלישית לכת שלישית. ואיכא מאן דאמר ארבע משמרות הוי הלילה: **והא קמ"ל.** כשנתן לך סימן זמן הקריאה בסוף האשמורה ולא פירש לך סימן מפורש למדך שיש היכר לכל אדם בדבר כי היכי דאיכא בריקיע: **ישאג שאוג ישאג.** הרי ג': **ואשה מספרת עם בעלה.** כבר הגיע קרוב ליום ובני אדם מתעוררים משינתן והשוכבים יחד מספרים זה עם זה: **מאי קא חשיב.** סימנים הללו שנתן למשמרות הארך היכן נתנו בתחלת האשמורות או בסופן: **אורחא הוא.** לאת הכוכבים: **ושמר.** והמתין כמו לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בלא ע"ג פלוני (סנהדרין סג:) ובב"ק בפ' החובל (דף נ:) שמרה עומדת על פתח חצרה. וכן וחביו שמר את הדבר (בראשית לז). שומר אמונים (ישעיה כו): **תפלה קצרה.** ב) [הבינו] ולקמן מפרש לה בפ' תפלת השחר (כט.): **אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך.** אשרי כל זמן שהיה קלוס זה בתוך בהמ"ק: **מפני חשד.** שלא יאמרו זונה מוכנת לו שם: **ומפני המפולת.** שחומת החורבה רעועה ומסוכן הוא פן תפול החומה עליו: **חיפוק ליה.** כלומר למה לנו ג' טעמים לדבר ג' הרי די בחשת מהן אם לא בא בלמדך שיש שעות שאין הטעם הזה ולריך להניח בשביל זה: בחדתי

קשיא דר' מאיר אדר' מאיר תנאי אליבא דר"מ קשיא דר' אליעזר אדר' אליעזר תרי תנאי אליבא דר' אליעזר ואב"א רישא לאו ר' אליעזר היא: עד סוף האשמורה: מאי קסבר ר' אליעזר אי קסבר שלש משמרות הוי הלילה לימא עד ארבע שעות ואי קסבר ארבע משמרות הוי הלילה לימא עד שלש שעות לעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה והא קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא דתניא ר' אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי שנאמר [1]ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו הידד כדרכים יענה אל כל ישבי הארץ: ירמיהו כה ל

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה קשיא דרבי מאיר וכו' דהיינו בע"ש אי נמי לא מסתברא:

גליון הש"ם

גמ' **בפני חשד.** עיין שבת כג:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב. בערבי שבתות בזמן שהכהנים (אוכלים) טובלים שהוא מבעוד יום. ב. בתוס' רי"ש כתב. עמוד השחר אז יוכל לכוין לאותו שעור. ג. בתוס' רי"ש כתב, שהוא שבח נאה והשטן מקטרג אם היה מבין.

מוסף רש"י

הקב"ה מנענע ראשו וגו'. חס שלום אומרים בקדש מושבחתא ונתמתא, שלריך הוא מנמוכין על הלעבר הזה שהוא מלעגעב לאחר עניינן, וגרלה שעל שם כך עוזין הלבור יגדל גא כח ה' זכור לחמיך ה' וחסדיך, כשמתגיל החזן בתגבל, על שם מדת רחמים שהקב"ה זוכר בלותה שעה (סידור רש"י סי' יא, מחזור ויטרי סי' מ-ט). שמקלסין אותו. קלסה לשון לינוי יתר הוא, לכיכך הוא נהפך לגשון שבח (סוטה כז.).

רבינו חננאל

עד סוף האשמורת ראשונה מאי קסבר או קסבר שלש משמרות הוי הלילה ליתני עד שלישית הלילה ואו דקא סבר ד' משמרות הוי הלילה ליתני עד רביעית הלילה. כלומר, אמאי אפקה [ב]לשון אשמורת, ואמרי, מילתא אגב אורחיה [קמ"ל דאיכא] משמרות ברקיעא, וכי יש מלאכים קבועים יודעים בכל משמר ומשמר וכל כת מקלסתו לתקב"ה במשמרתה, וכן ביום. וזה שאמ' על כל משמר ומשמר שואג הקב"ה כארי, שנאמר יו"י ממרום ישאג, כך פירושו, כיון שכתוב קומי רוני בלילה וג', באילו האשמורות בעת שעומדין ישראל ומפילין רנה ותחנה בת קול יוצא מלפני הקב"ה כאילו שואל, כדכתיב שאוג ישאג על נוהו, ואומ' אוי להם לרשעים כי עונותיהם גרמו שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני, ואפי' הכשרים שבהם כגון דניאל חנניה מישאל ועזריה וכיוצא בהן, בין הגרים בגללם. (ר' נתן) [זה נתן] ר' אליעזר (אומ') סימנין למשמרות הללו, ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישית תנוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה. ואסיקנה ר' אליעזר סוף משמרות קא חאשיב, ור' אליעזר לטע'[מיה] דאמר זמן קריאת שמע של ערבית עד סוף האשמורת הראשונה, משעה שחמור נוער יודע שהוא סוף מאשמורת הראשונה ומיכן ואילך אסור לקרוא קריאת שמע. וכן אם היה ישן בבית אפל ושמע לאשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו ישלשמה הלילה, מיכן ואילך מותר לקרוא שמע של שחרית. **והזכיר** ר' יוסי שלמד מאליהו זל"ט שלשה דברים, שאין נכנסין לחורבה, ושמתפללין בדרך, ואם מתירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים מתפלל תפלה ק[צר]ה. וגם הגיד לו כי כגון יונה שמנהמת בכל יום נשמע מן השמים אוי ששרפתי את ביתי, ופיר' אוי לרשעים שגרמו עונותיהם ששרפתי ביתי והיכלי. ובעת שישראל עונין יהא שמיה רבה מברך, נשמע קול כאילו מלפני הקב"ה אשרי בני המלך שמקלסין את אביהם בביתו, אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם, כלומר ישראל שנקראו בני אל חי שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם ועכשיו גלו בין הגוים. זה שהזכיר על כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי, הוצרך להודיענו שאין לפני הקב"ה זכר לאומות בעולם אלא לישראל תמיד בלבד. ופירושו הקב"ה הרשה לאויב להתגבר כארי על ישראל להחריב נויהו וליתן האויב קולו ויענה כמו הידד עליהם שעתיד לדרכם כדריכת גת. **תנו רבנן מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה מפני החשד.** ואוקימנה בחורבה חדתי אפילו בתרי ופרוצים לא. **ומפני המפולת.** ואוקימנה בחורבה עתיקתא ובתרי וכשירים. **ומפני המזיקין.** אוקימנה בחורבה חדתי ובתרי כשירין ואע"ג דתרי נינהו, במקומן שכיחי מזיקין דמזקי.

היתי שמא יפסיקו בי[ג] עוברי דרכים ואמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים למדתי שאין נכנסין לחורבה ולמדתי שמתפללין בדרך ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו ואמרתי לו שמעתי בת [ג]קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות ואמר לי חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך ולא זו בלבד אלא [ד]בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא [ד]שמיה הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם: ת"ר [ג]מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה [ה]מפני חשד מפני המפולת ומפני המזיקין. מפני חשד ותיפוק ליה משום מפולת בחדתי

לומר קדיש אחר הדרשה ושם היו עמי האלנות ולא היו מביאים כולם לשון הקודש לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מביאים שזה היה לשונם:

ז א טוש"ע או"ח סימן ה' סעיף ג ג:
ח ב טור או"ח סי' ס"ו:
ט ג ממ"ר פ"ה מהל' תפלה ה"ו ופי"ב מהל' רוצח ושמירת נפש הלכה ו' (סמ"ג עשין י"ט ועשין ע"ט) טוש"ע או"ח סימן ה' סעיף ו':

רב ניסים גאון

בתרומה ה)ומעלת הקדש עדיפא מהתרומה שיש בו חיוב כרת והוא חמור יות' מהמיתה ואע"פ ששניהם בידי שמים כדאמרינן (בסוף) מסכת כריתות (דף כג) דהא איסור מעילה לר' קל במיתה וקדשים איסור חמור בכרת ואתי איסור מעילה דקיל וחייל אאיסור כרת דחמיר ואיתא נמי בהרב' מקומות מן התלמוד אנו מזכירין מהן מה שעלה בידינו במס' שבת בפ' במה מדליקין (דף כה) ובפסחים בפ' כל שעה (דף לב) ובחגיגה בפרק חומר בקודש (דף כה) ובביכורים בפרק הערל (דף עג) ובשחיטת חולין (דף לא) בפרק השוחט אחד בעוף וכסדר הזה נמי אירע להיות דינם במעלות הטומאה כמו שהדע שהשרץ הוא אב הטומאה וכל מה שנגע בו מן החולין נקרא ראשון ומה שנגע בראשון נקרא שני והשני בחולין אינו מטמא שלישי ואינו פוסל ולפיכך קראתו המשנה פסול ולא קראהו טמא לפי שכל ולד טמא שאינו מטמא אחר פסול מיקרי וכל ולד טמא שמטמא אחר הוא שנקרא טמא וזה עיקר ראוי להיזהר בו וכך שנינו במס' טהרות (פ"ב מ"ג) הראשון שבחולין טמא ומטמא השני פסול ואינו מטמא ויש במקומות הרבה במשנה מה שמסייע לזה והיה ר' עקיבא סובר כי השני בחולין מטמא שלישי כדמפורש במס' סוטה (פרק כשם דף כז) אלא על אותה סתם המשנה שהזכרנו אנו סומכין ולא על דבריו של ר' עקיבא ואע"פ שכל התנאין שסוברין (באותו) [כאותו] הסתם מנאם במסכת סוטה (דף ל) והעמידם כולם בשיטה אחת וקיימא לן דכל מילתא דאקמוה רבנן בשיטה נפקא לה מהלכתא מיהו אין אנו תופסין זה העיקר אלא אם אין אנו מוצאין בתלמוד מה שדוחה אותו עיקר ומסייע דברי אותם התנאים שהעמדנום בשיטה והרי מצינו סיוע לאותם התנאים חדא בהדא מס' דברכות בפ' ואלו דברים (דף נב) דאמרינן הכא בשולחן שני עסקינן ואין שני עושה שלישי בחולין ובמס' חולין בפ' השוחט (דף לג) ידים שניות הן ואין שני עושה שלישי בחולין ובמס' יו"ט בפ' יו"ט שחל להיות ערב שבת (דף יח) אמרינן ולד הטומאה היכא משכחת לה גבי תרומה כהנים זריזין הן ובפסחים בפרק כל שעה (דף לד ועי' רש"י שם) אמרי כי האי גוונא ואיבעי תימה התם דנגעי בראשון דהוו להו אינהו שני ושני עושה שלישי בתרומה מכלל דבחולין אין שני עושה שלישי ובפרק (ר') [ד] דמס' טבול יום איתא בג' משניות מסודרות מפני [שהוא] שלישי ושלישי טהור בחולין והזכירו במס' נדה בפרק ראשון (דף ז) אחת מהן ואשכחן בתלמוד ארץ ישראל (ברכות פרק אין עומדין הלכה א')

דעבדוה להא מילתא דוגמא להילכתא פסיקאתא דגרסינן אבדן שאל לר' כמה מעלות לקודש א"ל ד'. כמה מעלות בתרומה א"ל ג'. וקאים מצלי כדי לעמוד להתפלל מתוך דבר תורה ומתוך דבר הלכה ברורה שאין בה ספק כדאמרינן (ברכות פרק אין עומדין דף לא) בעניינא דצלותא אין עומדין להתפלל אלא מתוך דבר הלכה פסוקה ואילו היה בחולין נמי שלישי לא היתה מעלה לתרומה בזה הענין והמעשר אין לו מעלה יתירה על החולין בזה הענין אלא שזה הוא לחולין כי השני מזה ומזה אין עושה שלישי אבל יש לתרומה מעלה יתירה שהשני מטמא שלישי בתרומה כדתנן (סהרות פ"ב משנה ד') הראשון והשני שבתרומה טמאין ומטמאין השלישי פסול ואינו מטמא וזה הדבר אין בו חלוקה כי ר' עקיבא לא חלק אלא בחולין בלבד אבל בתרומה מודה הוא לחכמים שאין בה אלא שלישי כמפורש בפרק אור לארבעה עשר (דף יט) והקודש יש לו מעלה יתירה והיא שהשלישי מטמא את הרביעי בקודש כדתנן (סהרות פ"ב משנה ה') הראשון והשני והשלישי שבקודש טמאין ומטמאין הרביעי פסול ואינו מטמא ובפרק חומר בקודש (חגיגה דף כ) נמי אמרי הרביעי בקדש פסול והשלישי בתרומה ועל זה הסדר ובזה התיקון נסדרו אותן הכתובים שהזכרנו לפי הפירוש שפירשום רז"ל לפי שיש לטמא ג' שמות טמא וטבול יום ומחוסר כיפורים ויש לטהרה ג' דברים שגורמין לה טבילה והערב שמש והבאת קרבן והטמא הוא שניטמא ועדיין לא טבל והרי הוא אסור ליגע בכל דבר שנקרא קדש כלל ואפילו במעשר וכ"ש במה שהוא למעלה הימנו ואם הוא עושה הראשון שגורם לטהרה שהיא הטבילה אם טבל כראוי וכהלכה הותר לוכל במעשר מיד ואע"פ שעדיין לא בא השמש כדכתב רחמנא (ויקרא כ"ב) ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ ויסור ממנו שם טמא וחוזר להקראות טבול יום ועדיין הוא אסור בתרומה וקדשים ואפי' אם נוגע בהן הוא מטמאן כדאמרינן בפרק יציאות השבת (דף יד) טבול יום דאורייתא הוא הכתיב ובא השמש וטהר אבל לא יהו מטמאין כדתנא בתוספתא טהרות (פרק א') אבא שאול אומר טבול יום תחילה לקדש ר"מ אומר מטמא את הקדש ופוסל את התרומה וחכמים אומרים כשם שאינו פוסל אלא משקי תרומה ואוכלי תרומה כך אינו פוסל אלא משקי קדש ואוכלי קדש ואמרינן בגמ' (מעילה דף ח) לרבנן כיון דטבל קלשא ליה טומאתו פסולא משוי טמא לא משוי וכל מה שנגע בו טבול יום מתרומה ובקדשים הוא בעצמו פסול ואינו מטמא אחרים ואיתא בגמרא דמעילה (שם) בפרק חטאת העוף ובמס' פרה בפרק צלוחית (פרק י"א משנה ד') שנינו כל הטענן ביאת מים מדברי תורה מטמא את הקדש ואת התרומה ואת החולין ואת המעשר ואסור על ביאת המקדש לאחר ביאתו מטמא את הקדש ופוסל את התרומה דברי ר"מ וחכמים אומרים פוסל בקדש הרי נתברר לנו מדברי החכמים בברייתא ובזו המשנה כי שבול יום פוסל בקדש ואינו מטמא לפי שפירשו בטעמו של דבר כיון דטביל קלשא ליה טומאתו ואינו זז מזה הענין עד שיבא אליו השמש ויצאו הכוכבים אז יהא מותר לוכל בתרומה כדכתב רחמנא (ויקרא כ"ב) ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים וזהו שלמדנוהו ממה שנאמר במשנה משעה שהכהנים נכנסין לוכל בתרומתן דביאת שמשו מעכבתו לוכל בתרומה ותניא בתורת כהנים [בפ' שמיני פרק ח' דין ט' ומייתי לה ביבמות עה ועי"ש] וטמא עד הערב יכול לכל דבר ת"ל וטהר אי וטהר יכול לכל דבר ת"ל וטמא עד הערב הא כיצד טהור לחולין מבעוד יום ולתרומה משתחשך ולאחר שישלים יומו פורח ממנו שם טבול יום שהרי יומו כבר חלף ועבר אלא נשתייר עליו להקריב הקרבן שהוא נתחייב בו ולפיכך הוא נקרא מחוסר כיפורים ועדיין הוא אסור

ל) עיין רש"י שם ודברי רביגו גרשון גאון.

במקומן חיישינן. פי׳ שידוע שרגילין שם המזיקין. והיה לעליל דבתרי ופריצי ליכא משום מזיקין חיילי בשתא שאין רגילין: **אין** אומרין בפני המת אלא דבריו של מת. ופסק מ״ר כ״ג אלפס משום רב האי דוקא דברי תורה אבל דבריס דעלמא לית לן בה. [6] ודוקא בארבע אמות שלו:

רוח צפונית מנשבת. פי׳ לבדה דהא אמרינן בפרק לא יחפור (ב״מ דף כה.) שהיא מנשבת עם כל אחד ואחד: [7] **ואתא** איהו ואמר בחצות. ואם תאמר מבל מקום לימא בחצות כמו שאמרו לו מן השמים דהא אמת אמרו לו. וי״ל שלא רצה לומר להם דבר שלא היה יכול להראות ולהוכיח אם ישאלו לו: **ואין** הבור מתמלא מחוליתו. פירש רש״י אם יחפור ויחזיר בו עפרו לא יהא מלא. [8] ותימא דאין הנדון דומה לראיה שהרי לא היה אומר להם אלא ליטול מן העשירים וליתן לעניים. אם היה מצוה ליטול מן העניים ולחזור וליתן להם אז היה דומה למשל. ומפרש רבינו תם מחוליתו מנציעתו כלומר אין הבור מתמלא מן המים הנובעים בו. [9] ובתוספתא יש אין הבור מתמלא מחוליתו אלא אם כן מושכין לו מים מצד אחר. ור״י פירש שאם תחפור מצד זה ותניח מצד אחר לא תמלא. שמה שנותן כאן חסר כאן. כמו כן מה שנוטל מן העשירים יתחסר מן העשירים: בניהו

בחדתי. שנפלה מחדש שהחומה שלה נפלה ועודנה בחזקתה: **חשד נמי ליכא.** דתנן (במסכת קדושין דף פ:) אבל אשה מתיחדת עם שני אנשים: **בתרי ופריצי.** דאמרינן התם לא שנו אלא בכשרים: **במקומן חיישינן.** במקום שהם מצויין תדיר חיישינן אפילו בתרי: **בדברא.** בשדה: **קדמו עיני אשמורות.** אלמא חצות לילה שהיה דוד עומד שתי משמרות יש בהם: **ור׳ נתן.** אמר לך האי קדמו עיני אשמורות דקאמר דוד קדמו לשאר מלכים קאמר שדרכן לעמוד בשלש שעות ביום בתחלת שעה שלישית: **שיש דלילה.** חצות לילה הוי שש שעות: **והרבי דיממא.** ששאר מלכים ישנים הוו להו תרתי משמרות של שמונה שעות: **אלא נדבר הלכה.** אסור לספר לפניו שהכל חייבין לספר בהן והמת דומם והוה ליה לועג לרש חרף עושהו (משלי יז): **אכל מילי דעלמא.** שאין גנאי למתרים בהן לית לן בה: **מאורחא.** מתחלת הלילה: **בנשף בערב יום.** בהעריב היום קרוי נשף: **ס״ק.** [6] קרא דחצות לילה: **מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה.** שקודם לכן הייתי עומד: **מתנמנם לסוס.** עוסק בתורה כשהוא מתנמנם. כסוס הזה שאינו נרדם לעולם אלא מתנמנם ונעור תמיד: **בשירות ותשבחות.** והכי מפרש בההוא קרא להודות לך וגו׳: **למחרתם.** ליום מחרת של חייתם שם: ה״ג **אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב אלא אמר רב אשי תרי נשפי הוו: נשף יממא.** קפץ ועלה כמו לנשוף מדוכתיה[1] (מגילה דף ג.) וכמו האי דוקא דאמאמא דשף מדוכתיה טרפה (חולין דף מב:): **ואתא איהו ואמר בחצות.** לפי אלא היה יודע לכוין השעה והעמיד דבריו בשעת המאורע: **בנור היה תלוי למעלה ממטתו.** ונקביו אלא לפון לפוית מנשבת בו אמר מר (בב״ב דף כה.) ארבע רוחות מנשבות בכל יום ויום שש שעות ראשונות של יום מנשבת רוח מזרחית מהלוך החמה [א] ושש אחרונות רוח דרומית ובתחלת הלילה רוח מערבית ובחצות הלילה רוח לפוית [2]: **אין הבור מתמלא מחוליתו.** העוקר חוליא מבור כרוי וחוזר ומשליכו לתוכו אין מתמלא בכך. אף כאן אם אין אתה מכין לעניים שבנו מזונות ממקום אחר אין אנו יכולין לפרנסם משל עצמנו: **יועצים באחיתופל.** איזה הדרך ילכו והיאך יציבו מצב ומשחית וטכסיסי מארב מלחמה: **ומלכין בסנהדרין.** נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם: **ושואלין באורים ותומים.** אם יצליחו: **ס״ג** מאי קרא ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ וכה״א [9] ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל (איש) בדבר האלהים בניהו

בחדתי ותיפוק ליה משום מזיקין בתרי אי [8] בתרי חשד נמי ליכא בתרי ופריצי. מפני המפולת ותיפוק ליה משום חשד ומזיקין בתרי וכשרי. מפני המזיקין ותיפוק ליה מפני חשד ומפולת בחורבה חדתי ובתרי וכשרי אי בתרי מזיקין נמי ליכא במקומן חיישינן ואב״א לעולם בחד ובחורבה חדתי דקאי בדברא דהתם משום חשד ליכא דהא אשה בדברא לא שכיחא ומשום מזיקין איכא: [6] ת״ר ארבע משמרות הוי הלילה דברי רבי ר׳ נתן אומר שלש מ״ט דר׳ נתן דכתיב [1] ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמורת התיכונה תנא אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה ורבי מאי תיכונה אחת מן התיכונה שבתיכונות ור׳ נתן מי כתיב תיכונה שבתיכונות תיכונה כתיב מ״ט דרבי א״ר זריקא א״ר אמי א״ר יהושע בן לוי כתוב אחד אומר [2] חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך וכתוב אחד אומר [3] קדמו עיני אשמורות הא כיצד ארבע משמרות הוי הלילה ור׳ נתן סבר לה כרבי יהושע דתנן [4] ר׳ יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות שית דליליא ותרתי דיממא הוו להו שתי משמרות רב אשי אמר משמרה ופלגא נמי משמרות קרו להו: ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי [5] אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת אמר רבי אבא בר כהנא לא אמרן אלא בדברי תורה אבל מילי דעלמא לית לן בה ואיכא דאמרי אמר רבי אבא בר כהנא לא אמרן אלא [7] [אפילו] בדברי תורה וכ״ש מילי דעלמא: ודוד בפלגא דליליא הוה קאי מאורתא הוה קאי דכתיב [4] קדמתי בנשף ואשועה וממאי דהאי נשף אורתא הוא דכתיב [5] בנשף בערב יום באישון לילה ואפילה אמר רב אושעיא אמר רבי אחא הכי קאמר (דוד) מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. רבי זירא אמר עד חצות לילה היה מתנמנם [8] כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי רב אשי אמר עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות. ונשף אורתא הוא הא נשף צפרא הוא דכתיב [6] ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם מאי לאו מצפרא ועד ליליא לא מאורתא ועד אורתא אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב אלא אמר רבא תרי נשפי הוו נשף ליליא ואתי יממא נשף יממא ואתי ליליא. ודוד מי הוה ידע פלגא דליליא אימת השתא משה רבינו לא הוה ידע דכתיב [7] כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים מאי כחצות אילימא דאמר ליה קודשא בריך הוא כחצות [9] מי איכא ספיקא קמי שמיא אלא דאמר ליה [10] (למחר) [11] בחצות (כי השתא) ואתא איהו ואמר כחצות אלמא מספקא לי׳ ודוד הוה ידע דוד סימנא הוה ליה [12] דאמר רב אחא בר ביזנא א״ר שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכין פרנסה אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי [13] ואין הבור מתמלא מחוליתו [14] אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד מיד יועצים באחיתופל ומלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים אמר רב יוסף מאי קרא (דכתיב) [8] ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ וכה״א [9] ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל (איש) בדבר האלהים בניהו

ובמשנה בתחלת טהרות (כלים פרק א׳ משנה ח׳) עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וחייבין עליה חטאת ובספרי (פרשת נשא) מפורש מפתח עזרה ולפנים מחנה שכינה דהיינו עזרת ישראל ותניא בספרי [6] טמא יהיה לרבות את הטבול יום עוד טומאתו בו לרבות מחוסר כפרה ואיתא בנזירות בפרק ג׳ מינין (דף מה מכות דף ח) ולאחר שיביא כפרתו ויקריבנה הכהן כראוי וכהלכה ויכפר עליו כבר גמרה לה שהרתו והותר לו לוכל בקדשי מזבח ולהכנס למחנה שכינה והיינו מעזרת ישראל ולפנים וכדאמר הכתוב (ויקרא יב) וכפר עליה הכהן וטהרה וכבר אמרו חכמים כי הוא חייב טבילה לאחר שמקריב כפרתו ואז יהא מותר לוכל בקדשי מזבח כדתנן בפרק חומר בקודש (חגיגה דף כא) אונן ומחוסר כפורים צריכין טבילה לקודש אבל לא לתרומה ואמרינן בגמרא (שם דף כד) כיון דעד האידנא הוו אסירי למיכל בקודש אצרכונהו רבנן טבילה ואלו השמות שהן קרויין לטמא כמו שהזכרנו איתנהו מסודרין במשנה בתחלת טהרות (כלים פרק א׳ משנה ה׳) מחוסר כפורים אסור בקודש ומותר בתרומה ובמעשר חזר להיות טבול יום אסור בקודש ובתרומה ומותר במעשר חזר להיות בעל קרי אסור בשלשתן ובמשנה נגעים בפרק י״ד (משנה ג׳) כבס בגדיו וטבל טהר מלטמא כשרץ והרי הוא טבול יום אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים והיינו מתני׳ שהזכרנוה מקודם ובפסחים בפרק כל שעה (דף לה ע״ש) אמרינן העריב אין לא העריב לא אמאי הא טהור הוא אלא מעלה הרי נתברר לנו עכשיו מכל אלו הראיות כי התרומה מעלתה למעלה מן המעשר והיא למטה מן הקדשים וכי זה שאמר הכתוב ובא השמש וטהר על השמש הוא חוזר ולא על האדם הטמא כלומר שיתפנו פני הרקיע מאורו של יום ויראו הכוכבים אותה העת היא תחלת הלילה זהו עת שנתחייבנו בו בקריית שמע של ערבית וכל מי שקרא קריאת שמע קודם זה העת לא יצא ידי חובתו כדגרסי׳ בגמ׳ דבני מערבא (הלכה א׳) תני הקורא את שמע קודם לכן לא יצא ידי חובתו. חלוקתם של ר׳ יהודה ור׳ יוסי בבין השמשות שנויה היא בהא ברייתא דפרק במה מדליקין (דף לד) תנו רבנן בין השמשות מן היום ומן הלילה ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה ומטילין אותו לחומרי שני ימים איזהו בין השמשות משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות הכסיף העליון והשוה לתחתון

לילה דברי ר׳ יהודה ר׳ נחמיה אומר בין השמשות משתשקע החמה כדי הילוך חצי מיל ר׳ יוסי אומר בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא אי אפשר לעמוד עליו וכולן שוין הן שהעת הנקרא בין השמשות ספק יום ספק לילה הוא אין יוצאין בו ידי חובת היום ולא ידי חובת הלילה כל המצות הנוהגות ביום אין יוצאין בהן ידי חובה בבין השמשות שאינו ודאי יום וכל המצות הנוהגות בלילה אין יוצאין בהן ידי חובה וכו׳ וגם הם שוין בטבילה שצריכה להיות בשעה שהוא יום ודאי שאין בה ספק (כדתנן) [כדתניא] (בפסחים דף צ ועוד) כל חייבי טבילות טבילתן ביום נדה ויולדת טבילתן בלילה לא חלקו אלא בשעה שהיא בין השמשות אי זו היא וכמה שיעורא וסבר ר׳ יהודה בי מעת שקיעת החמה ועד שיסתלק זהרה מעל (המשך בעמוד הבא)

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פי״ג מהלכות אבל הלכה ט׳ סמ״ג עשין לרבנן ב׳ טור וש״ע יו״ד סימן שדמ סעיף מז:

תורה אור השלם

1. וַיָּבֹא גִדְעוֹן וּמֵאָה אִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה רֹאשׁ הָאַשְׁמֹרֶת הַתִּיכוֹנָה אַךְ הֵקִם הֵקִימוּ אֶת הַשֹּׁמְרִים וַיִּתְקָעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וְנָפֹרוּ הַכַּדִּים אֲשֶׁר בְּיָדָם: שופטים ז יט
2. חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ: תהלים קיט סב
3. קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת לְשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ: תהלים קיט קמח
4. קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וַאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: תהלים קיט קמז
5. בַּנֶּשֶׁף בָּעֶרֶב יוֹם בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה: משלי ז ט
6. וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב לִמָּחֳרָתָם וְלֹא נִמְלַט מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ נַעַר אֲשֶׁר רָכְבוּ עַל הַגְּמַלִּים וַיָּנוּסוּ: שמואל א ל יז
7. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר יְיָ כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם: שמות יא ד
8. וְאַחֲרֵי אֲחִיתֹפֶל יְהוֹיָדָע בֶּן בְּנָיָהוּ וְאֶבְיָתָר וְשַׂר צָבָא לַמֶּלֶךְ יוֹאָב: דברי הימים א כז לד
9. וַעֲצַת אֲחִיתֹפֶל אֲשֶׁר יָעַץ בַּיָּמִים הָהֵם כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל אִישׁ בִּדְבַר הָאֱלֹהִים כֵּן כָּל עֲצַת אֲחִיתֹפֶל גַּם לְדָוִד גַּם לְאַבְשָׁלֹם: שמואל ב טז כג

גליון הש״ס

גמ׳ בתרי חשד נמי ליכא. עש״ך יו״ד סי׳ קמ״ט ס״ק כ״ז: שם וכה״א ועצת אחיתופל כו׳. עיין תשובת רשב״ש סי׳ מ״ח: תוס׳ ד״ה אין אומרין כו׳. ודוקא בד׳ אמות שלו. עי׳ תוס׳ ב״ק ט״ז: ד״ה שהושיבו. שמשם רמיס לזה:

הגהות הגר״א

[א] רש״י ד״ה כנור. ושם כו׳. נ״ב אינו כן (אלא שם אחרונות רוח מערבית ובתחלת הלילה רוח דרומית וכמ״ש בז״ח פ׳ בראשית):

מוסף תוספות

א. בתוס׳ רי״ש כתב, וה״נ אמרינן במדרש שמואל (וכתב המגיה דהוא בפכ״ז ה׳ ועל דברי התוס׳ שכתבו בשם התוספתא כתב שהוא ט״ס).

רבינו חננאל

תנו רבנן ארבע משמרות הוי הלילה דברי ר׳[בי] ר׳ נתן אומר שלש. ר׳ נתן דייק מדכתיב ראש האשמורת התיכונה, ואין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה. ודאחי ר׳[בי] להא דר׳ נתן מאי התיכונה אחת משתי התיכונות, ולעולם ארבעה משמרות הווי הלילה. ור׳[בי] דייק מדכתיב חצות לילה אקום להודות לך וכתיב קדמו עיני אשמורות. ר׳ נתן [ור׳ נתן] משאר מלכים מלכי מלכי מלכים שישיבים עד תחילת שעה שלישית שתי אשמורות שהן שמונה שעות. ופריק תוב רב אשי ואמר כל אשמורה ומחצה שתי אשמורות קרי להו, ולעולם שלש אשמורות הואי הלילה כר׳ נתן. **ומקשינן** והא דויד מאורתא הוה קאי דכתיב בנשף ואשועה ונשף ערב הוא דכתיב בנשף בערב יום כול׳. ופריק רב אשי משמע הכי ומשמע הכי הלילך תרי נשפי הוו, נשף ליליא אתא יממא נשף יממא אתא ליליא ונשף דהכא אורתא הוא דכת׳ קדמתי בנשף ואשועה. **ומקשינן** ודוד מי הוה ידע אימת הוי פלגא דליליא, השתא משה רבינו לא ידע כול׳. ופרקינן [כנור היה תלוי למעלה ממיטתו של] דויד, כגון אבן השעות וכיוצא בה, וידע מתי הוא פלגא דליליא, סימנא הוה ליה בכינור וכול׳. איבעית אימא תרויהו הוו ידעי, ומשה רבינו דאמר כחצות הלילה סבר דילמא חשבו איצטגנני פרעה וטעו ואמרי משה ומילתו בדאים הוא, ואמר מר למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדא ותיאחז. **כיון** שעלה עמוד השחר נכנסו חכ[מי] ישראל אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישר[אל] צריכין לפרנסה, אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד. **מיד יועצים באחיתופל ומלכין בסנהדרין** וכו׳. סנהדרין הם שנקראו הכרתי והפלתי והיה בניהו עליהם דכתיב ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי, מת בניהו נתמנה יהוידע בנו נתקים והפלתי יהוידע. ואביתר שהיה כהן לובש אורים ותומים הזכירו במקום אורים ותומים. ואחיתופל יועץ ויואב שר הצבא, ואמרו חכמים מיד יועץ באחיתופל ומלכין בסנהדרין ונשאלין באורים ותומים. ואמר רב יוסף מהאי קרא ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו ואביתר ושר צבא למלך יואב. **אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת.** אמר ר׳ אבא בר כהנא וכו׳. קיי״ל כלישנא קמא דדברי תורה אסור אבל מילי דעלמא שרי, דהא מעשים בכל יום דמשתנו במילי דעלמא קדם מיתא במותב רבנן קשישאי ולא ממחי רבנן בידם.

מסורת הש״ס

[1] תוספתא פ״ל ה״ג, [2] נקמן דף ט:, [3] שמחות פ״ג ה״ו, [4] גי׳ הרי״ף ורש״ל, [5] [סוכה כו:], [6] נמצין ז:, [7] ס״ל שמתקן, [8] פי׳ שדבר עמו בחצות ואמר למחר כי השתא ולא״ל לא קשה קושית התוס׳ [ושעתק מתילופי גירסאותם], [9] סנהדרין מח. כל הענין, [10] לקמן נט., [11] [פי׳ עפר שע״פ הבור וי״מ מעפר שחופרין מן הבור ליתו ממנלא עד שיתוסף בו עפר אחר עדוף ערך מליא], [12] לקמן נא., [13] [נ״ל מי שמתו יא.], [14] שיך לעיל, [15] [ועי׳ תוס׳ סנהדרין מז.].

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה ה״ק האי קרא לאחר: (ב) ד״ה כנור וכו׳ לפוית הס״ל ואחר כך צריך להיות ד״ה אין הקומץ משביע את הארי מל׳ מלא קומצו מלא כף מחציר אינו משביע את הארי. פ״א קומץ לשון ונהי בעינינו כחגבים כדמתרגם כקמצין ר״ל מחגב אחד אינו שבע ארי הס״ל ואח״כ מ״ה ואין הבור:

מוסף רש״י

עד חצות לילה הי׳ עוסק בדברי תורה. ולדברי הפומר שלא משמרות הוי לילה, היה דוד עומד ממטתו בשלש בשלש הלילה הראשונה ועוסק בתורה עד חצות כמו שנאמר לשיח בתורתך, ומחצות ולהלן עוסק בשירות ותשבחות, כמ״ש חצות לילה אקום (תהלים קיט קמח). **ואמר כחצות.** שמשמע סמוך לו, או לפניו או לאחריו (שמות יא ד). **כנור היה תלוי למעלה ממטתו.** נקב שלו כלפי לפון היה ונלוה רוח לפוית מנשבת, דקי״ל ארבע רוחות מנשבות בכל יום, מזרחית בנקר ורוח דרומית בחלי היום ומערבית בתחילת לילה ולפוית בחלי לילה, כמהלך חמה שמהלכת ממזרח לדרום ומדרום למערב ומערב לפון, ותניא ביבמות (עב.) כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר אע״פ שמופין היו ולא נשבה להם רוח לפוית, לא היה יום שלא נשבה להם רוח לפוית בחלי הלילה, אלמא חצות לילה עם נשיבתה לעולם, ופעמים שהיא מנשבת אף ביום, והיא רוח נוחה ויפה לבריות והיום מאיר כה (סנהדרין מז). הקומץ. פרנסה מועטת (שם. ועי׳ הוספה ברש״י בהגהות הב״ח כאן). **ואין הבור מתמלא מחוליתו.** עוקר חוליא מבור עמוק וחוזר והשליכה לתוכו אינו ממתמלא בכך, כלומר אין מיפקי בידיהו לפרנס עניים שבמקומו (סנהדרין שם).

רב נים גאון

ליגע בכלום דבר מקדשי המזבח עד שיביא הכפרה שהוא מתחייב בה וכן אם נכנס למקדש משערי ניקנור ולפנים שהוא מחנה שכינה נתחייב כרת אם היה מזיד ואם היה שוגג בחטאת כדתנא בתוספ׳ (כלים פרק א׳) כל הטמאין שנכנסו משערי ניקנור ולפנים אפי׳ מחוסרי כפרה חייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת

---

[1] נ״ל כספרי פ׳ מקץ שלפנינו ליתא להאי לישנא.

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין. שהיה אב בית דין: 1)**וכן הוא אומר וכניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי.** ראשון וקודם להם שבתחילה נוטלים רשות ואח"כ שואלים אם יצליחו: **ואביאר אלו אורים ותומים.** שכל ימי דוד היה נשאל באביתר עד מלחמת אבשלום ששאל אביתר ולא עלתה לו ושאל לדוד ועלתה לו כדאמרי' בסדר עולם ונסתלק אז מן הכהונה: **שכורים את הבריסה.** שאומרים דברים קלבים וגמורים שלא יפתחו ולא יוסיפו: **אר לבא למלך יואב.** להוליך אגרת המלחמה: **מאי קרא.** דכתוב היה תלוי למעלה ממטתו ומעורלו: **עורה כבודי.** אל תתכבדי בשיבה כשאר מלכים: **אעירה שחר.** שאר מלכים השחר מעורר ואני מעורר את השחר: **שמא יטעו אצטגניני פרעה.** אם אני יודע לכוין השעה הם אינם יודעים לכוין השעה וקודם שיגיע חצות יהו סבורים שהגיע ועדיין לא באה המכה ויאמרו משה בדאי הוא הלכך טוב לאחוז לשון אחי יודע: **דאמר מר.** במסכת דרך ארץ: **ואחזו.** תהא נאחז ונכשל בדבריך: **תליסר נגהי ארבסר.** ליל שעבר (א) שלשה עשר ולמחרת יגיע ארבעה עשר: **ידי מלוכלות בדם.** שהנשים מרלות לו דם נדה אם טמא אם טהור שיש מרלות דם טהור באשה: **ובשפיר.** הוא עור הולד שהעלמות והגדיים והבשר נלורים) בתוכו. ויש שפיר שהאשה יושבת עליו ימי טומאה וימי טהרה ואי זה זה המרוקם ובמס' נדה (דף כה א) מפרש לה ויש שפיר מלא מים ודם שאינו חשוב ולד ליש בד עליו טומאת יולדת וימי טהרתה: **ובשניא.** דתנן (שם כו.) אין שליא בלא ולד והוא כמין לבוש שהולד שוכב בתוכה וקורין ושטידו"ר בלע"ז ותניא (שם) אין שליא פחותה מטפח ותחלתה כחוט של ערב וסופה כתורמוס והיו מביאין אותה לפניו לראות אם יש בה כשיעור ואם עשויה כדת שליא שנחזיקנה שהיה ולד בתוכה ונמות ותשב עליו ימי טומאה וטהרה אם לאו: זכיתי וחייבתי שיך בדיני ממונות ודיני נפשות: טמאתי וטהרתי בהלכות טומאה וטהרה: **מפיבושת.** [מפי בושת] בדברי הלכה היוצאין מפיו היה בושת לדוד שפעמים שהיה טועה והוא אומר לו טעית: **לפיך.** בזכות שהיה דוד מקטין עצמו זכה ויצא ממנו כלאב: **אלא דיאל שמו.** במקום אחד אומר (שמואל ב ג) ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל וגו' ובמקום אחר אומר והשני דניאל לאביגיל בדברי הימים (א ג): **שהיה מכלים פני מפיבושת.** כל אב מכליס (ב) את הרב שהיה אב בהוראות: **לולא האמנתי לראות בטוב ה'.** (ג) כבר מרדוני מירלאתך כמו שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד וגו' (שמואל א כו): **נקוד על לולא.** לדרוש את הנקודה שהיא ממעטת את משמעות הכתוב לומר שלא דבר ברור היה לו לראות בטוב ה'. לולא לשון אם לא כמו לולי אלהי אבי וגו' היה לי (בראשית לא): **שמא יגרום החטא.** תירולא הוא לעולם מוחזק בידו שהוא חסיד וזה שספק בידו אם ירלה בטוב ה' לפי שהיה ירא שמא יחטא ויגרום החטא מלראות בטוב: **ויירא יעקב.** שמא אחר הבטחה חטאתי וכדתניא שהחטא גורם שאין ההבטחה מתקיימת: **כיצד ראשונה.** שבאו (ד) בימי יהושע: **כיצד שנייה.** כשעלו מגלות בבל בימי עזרא: **ראוייס היו** (ה) **ליעשות להם נס.** לבוא ביד רמה: **אלא שגרם החטא.** ולא הלכו אלא ברשות כורש וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם לכורש ולאחשורוש ולדריוש האחרון: **חכמים כמאן סבירא להו.** במשמעות בשבכך האמור בתורה: **אי כר' אליעזר סבירא להו.** דאית ליה בשבכך כל זמן שבני אדם עוסקין בלילך ולשבב זה מקדים וזה מאחר: **לימרו כר' אליעזר.** דאמר (ו) סוף האשמורה הראשונה דודאי כל שדעתו ליישן כבר שבב ויישן: ואי

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין ואביתר אלו אורים ותומים וכן הוא אומר [1]ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ולמה נקרא שמם כרתי ופלתי שכורתים דבריהם פלתי שמופלאים בדבריהם(ב) ואח"כ שר צבא למלך יואב אמר רב יצחק בר אדא ואמרי לה אמר רב יצחק בריה דרב אידי מאי קרא [2]עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר. רבי זירא אמר משה לעולם הוה ידע ודוד נמי הוה ידע וכיון דדוד הוה ידע כנור למה ליה לאתעורי משנתיה וכיון דמשה הוה ידע למה ליה למימר כחצות משה קסבר שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא דאמר מר [3]למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז רב אשי אמר בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארבסר הוה קאי והכי קאמר משה לישראל אמר הקב"ה למחר כחצות הלילה כי האידנא אני יוצא בתוך מצרים: [3]לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני לוי ור' יצחק חד אמר כך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות ואני [4]חצות לילה אקום להודות לך ואידך כך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה ולא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבשת רבי ואומר לו מפיבשת רבי יפה דנתי יפה חייבתי יפה זכיתי יפה טהרתי יפה טמאתי ולא בושתי א"ר יהושע בריה דרב אידי מאי קרא [5]ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש תנא לא מפיבשת שמו אלא איש [6]בשת שמו ולמה נקרא שמו מפיבשת שהיה מבייש פני דוד בהלכה לפיכך זכה דוד ויצא ממנו כלאב וא"ר יוחנן לא כלאב שמו אלא דניאל שמו ולמה נקרא שמו כלאב שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה ועליו אמר שלמה בחכמתו [6]בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ואומר [7]חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר. ודוד מי קרי לנפשיה חסיד והכתיב [8]לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים ותנא משמיה דרבי יוסי למה נקוד על לולא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו שמא יגרום החטא [7]כדר' יעקב בר אידי דר' יעקב בר אידי רמי כתיב [9]והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב [10]ויירא יעקב מאד אמר שמא יגרום החטא [8]כדתניא [11]עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה מכאן אמרו חכמים ראוים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא: וחכ"א עד חצות: חכמים כמאן סבירא להו אי כרבי אליעזר סבירא להו לימרו כרבי אליעזר ואי

וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי כלומר היה קודם להם אם כן חוריס ותומים כי אחר בניהו. ת"כ מאיתר שהוחכר אחר בניהו היינו חוריס ותומים כך פירש רש"י. ומימה לפירושו פשיטא דאביתר כהן היה בימי דוד שלא היה כהן אחר שכולם נהרגו בנוב עיר הכהנים ולמה צריך לאיה עליה. ועוד לגירסת הקונטרס בניהו בן יהוידע אין זה הפסוק בשום מקום. לכך (מפרש) [גריס] דבינו תם דלאי' (בדא"ל כ"ז) ח)ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו זה סנהדרין וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ופי' ר"ת דכרתי ופלתי היינו סנהדרין שכורתין דבריהם לאמתן ופלתי שמופלאים בהוראה כמו מופלא שבבית דין. ואי"ת היכי פשיט יהוידע בן בניהו מבניהו בן יהוידע. וי"ל דמסתמא ממלא מקום אביו היה וכי היכי דאביו היה מסנהדרין גם הוא היה מהסט) : וקולא

1. וְיוֹאָב אֶל כָּל הַצָּבָא יִשְׂרָאֵל וּבְנָיָה בֶּן יְהוֹיָדָע עַל הַכְּרֵתִי וְעַל הַפְּלֵתִי:
שמואל ב כ כג
2. עוּרָה כְבוֹדִי עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה שָׁחַר:
תהלים נז ט
3. תְּפִלָּה לְדָוִד הַטֵּה יְיָ אָזְנְךָ עֲנֵנִי כִּי עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנִי: שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי הוֹשַׁע עַבְדְּךָ אַתָּה אֱלֹהַי הַבּוֹטֵחַ אֵלֶיךָ:
תהלים פו א-ב
4. חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
תהלים קיט סב
5. וַאֲדַבְּרָה בְעֵדְוֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ:
תהלים קיט מו
6. בְּנִי אִם חָכַם לִבָּךְ יִשְׂמַח לִבִּי גַּם אָנִי: משלי כג טו
7. חָכַם בְּנִי וְשַׂמַּח לִבִּי וְאָשִׁיבָה חֹרְפִּי דָּבָר:
משלי כז יא
8. לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב יְיָ בְּאֶרֶץ חַיִּים:
תהלים כז יג
9. וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ:
בראשית כח טו
10. וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצַר לוֹ וַיַּחַץ אֶת הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:
בראשית לב ח
11. תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בְּגֹדֶל זְרֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ:
שמות טו טז

רבינו נסים

הארץ ויכסיף דמדומה מן הרקיע זהו בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה והטבילה צריכה להיות קודם זה העת לדעתו ור' יוסי חלק עליו ואמר כי זה העת שקרא אותו ר' יהודה בין השמשות יום הוא ודאי ואין בו ספק ומותר לטמא לטבול בו וכי בין השמשות שהוא ספק עת דחוק הוא למאד ושיעורו כהרף עין סמוך ליציאת הכוכבים דאמרינן (שבת דף לה) אמר רב יהודה אמר שמואל בין השמשות דר' יהודה לר' יוסי טובלין בו כהנים ואמרינן התם במס' נדה (דף נג) האיך תנא סבר שלים בין השמשות דר' יהודה והדר מתחיל בין השמשות דר' יוסי והאי תנא סבר בין השמשות דר' יוסי מישך שייך בדר' יהודה ועל עיקר זו החלוקה שישנה ביניהם באו הדברים שבין ר' מאיר ור' יהודה בכאן כי ר' מאיר התיר לקרוא קריית שמע של ערבית משעה שהכהנים טובלין וכשהשיב עליו ר' יהודה לפי דעתו כי הטבילה אינה (אלא) לאחר שקיעת החמה כי אותו העת מתחילין בין השמשות להכנס ואינה לטבילה אלא קודם שקיעת החמה והאיך יוצאין באותו העת ידי חובתן מקריית שמע של ערבית ועדיין היום עומד אמר לו ר' מאיר אני איני סובר כדעתך בבין השמשות אלא כי העת שאתה קוריהו בין השמשות הוא אצלי אני(ל) ודאי יום שאין בו ספק ומותר לטבול בו ואני סובר בבין השמשות כדעתו של ר' יוסי שהוא כהרף עין ואי אפשר לעמוד עליו ואל תשיבני אתה מדרך הדעת שלך כי איני סובר כדבריך אלא כר' יוסי אני סובר ולפיכך אמרתי משעה שהכהנים טובלין ופסקינן הלכתא (שבת דף לה) כר' יהודה לענין שבת לחומרא וכר' יוסי לענין תרומה דלא אכלי כהני עד דנפיק בין השמשות דר' יוסי לחומרא נמי: (דף ג) **תנו רבנן** מפני ג' דברים כו' ותיפוק לי משום מזיקין בתרי מכלל דתרי לא מזקי להו ואיתא מיפרשא בפרק כיצד מברכין על הפירות (דף מג) דתני לאחד נראה ומזיק לשנים נראה ואינו מזיק אלא אם כן יהיה אותו המקום קבוע למזיקין צריכין לחוש להם ואפ' בתרי כדאמרי' בדוכתא דקביעי חיישינן ומה שאמרו אי בתרי חשדא נמי ליכא זה הדבר בנוי על אותו העיקר שבמשנה בפרק עשרה יוחסין (קידושין דף פ') לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים והואיל (והשנים) [והן שנים] מותר להן להתיחד עם האשה כי החשד מסתלק מביניהן אלא אם כן היו פרוצים כי הפרוצין החשד קבוע הוא בהן ואפ' אם היו עשרה כדאמרי' (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצין אפילו עשרה נמי לא מעשה היה והוציאוה י' במטה ומזה העיקר אמרי' נמי הכא בתרי ופריצי: (עי"כ המשך מעמוד קודם)

ר' זירא אמר עד חצות לילה יושב ומנמנם כסוס אית' במסכת סוכה בפ' הישן (דף כו) אמר רב אסור לאדם לישן ביום יתר משינת הסוס אמר אביי שינתיה דמר כדרב דרב כר' דר' כדוד מלך ישראל דדוד כדסוסיא דסוסי שיתין נישמי. הא דאמר (רב) [רב אחא] הכא אין הבור מתמלא מחוליתו מתפרשא לך מההיא דבפרק הרואה מקום (דף נט) דתניא בשעה שבקש הקב"ה להביא מבול לעולם נטל ב' כוכבים מכימה והביא מבול לעולם וכשבקש לסתמם נטל ב' כוכבים מעיש וסתמן ומדאקשינן וליסתמה בדידה ופרקינן אין הבור מתמלא מחוליתו שמעת מינה דהכין הוא פירושה שהבור אם תחזיר לתוכו העפר שניטלת ממנו אינו ממלא אותו אלא צריך להוסיף עפר אחר ולפיכך לא היו מספיקין כאן אותן ב' כוכבים שניטלו ממנה והוצרך ליטול ב' כוכבים מעיש לסתמן ולזה נתכוונו העם באמרם לדוד המלך אין הבור מתמלא מחוליתו תשובה לדבריו שאמר להם לכו התפרנסו זה מזה כלומר כי אין מספיק לנו מה שאנו נהנים זה מזה אלא צריכין אנו תוספת ממקום אחר מיד אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד:

ל) פירושו כרוב אלי.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מליסר וכו' ליל שבעה של אלשה עשר ולמחרת יגיה ארבעה עשר: (ב) ד"ה שהיה מכלים וכו' מכלים את פני הרב: (ג) ד"ה לולא וכו' בטוב ה' בארץ ישראל כבר טרדוני: (ד) ד"ה כיצה וכו' שבאו לארץ בימי יהושע: (ה) ד"ה לאוייס היו ישראל ליעשות: (ו) ד"ה לימרו כר' אליעזר דאמר עד סוף:

לעזי רש"י

ושטידו"ר [וישטידור"א]. שליה.

מוסף רש"י

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין. שהיה מופלא שבבית דין (סנהדרין טז:). **על הכרתי ועל הפלתי.** הוא למעלה מהם וקודם היה להם, ומדסמך בקרא קמא אביתר בתר בניהו, ש"מ אביתר היינו כרתי ופלתי (שם). **כרתי שכורתים דבריהם.** מוחכין דברים בחמומתן (שם). **מאי קרא.** דכתוב תלוי על מטתו של דוד ומקילו לדוד משנתו, דכתיב אעירה שחר, אני מעורר השחר ולא כשאר מלכים שהשחר קודם ומעורלן (שם). **לראות בטוב ה'.** בארץ ישראל (רש"י בב"ק). **שמא יגרום החטא.** מטאם של ישראל בימי בית ראשון בגרשום כדכתיב (עזרא ט ג) מי בכם מכל עמו (סוטה שם).

רבינו חננאל

ומקשינן היכי קא[רי] דויד נפשיה חסיד, ותנא משם ר' יוסי דקאמר [א]ני יודע אם אני מיהן אם לאו [ו]פריקנן הכא הכי קאמר שמה יגרום החטא מיכאן ולהבא ובשעתיה קאמר חסיד אני [א]בל איני מאמין בעצמי ואיני יודע [שמא החטא] גורם.... ... [הא] דאמור רבנן עד חצות ... מב... הם שסמך לביאת [השמש] ... קורא קרית שמע [ומתפלל] ... [שמע] מינה [כ]ר' יוחנן [דאמר], ק[ר]ית ש[מע] וגאלה בערבית [גא]לה ואחר כך תפלה, כדרך שעושה בשחרית כך עשה בערבית שכיבה וקימה. ואף על גב דר' יהושע בן לוי קאמר בשכבך סמך לשכיבה אמר (משה) וב[קומך] סמך לקימה לפני תפלה, לאו הילכתא כוותיה. ואקשי מר בריה דרבינא לר' יוחנן דאמר זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית [מהא דתנן] [בע]רב מברך שתים [לפניה ולאחריה] שחרי[ת] [שתים] לפניה ... לתפלה ... ... שאף ברכה זו שי... קריא דהא יי' שפתי [תפתח] ... תפלה ... ...